

τῆς πάλης οἱ μὲν μεταπλασμόν, οἱ δὲ παρακαταγωγὴν ὀνομάζουσιν ».

§ 5. Τούναντίον δὲ πάλιν ἐπετήδευον καὶ διάφορα παλαιστρικά τεχνάσματα ἢ παλαίσματα τοιοῦτον ἦν τὸ ὑποσκελίζειν τὸν ἀντίπαλον, ἤτοι τὸ παρακρούειν τοὺς πόδας ἢ τὰ σκέλη τοῦ ἀντιπάλου διὰ τοῦ ὑποβαλλομένου ποδός. Παρὰ Πλάτωνι (Εὐθύδ. σ. 278 b) συνδυάζονται αἱ λέξεις « ὑποσκελίζειν καὶ διαστρέφειν ». Τὸ δὲ ἐπὶ Σόλωνος ἤδη ἀρξάμενον τοῦτο παλαισμοῦ ὑπαινίττεται ὁ Δουκιανός ('Αναχ. 1) παρατηρῶν ὅτι τινὲς « τῶν νέων περιπλεκόμενοι ἀλλήλους ὑποσκελίζουσιν ». Ὡσαύτως ὁ αὐτὸς (π. Διαβ. 10), παραβάλλων τοὺς διαβολεῖς πρὸς τοὺς παλαιστὰς μεταφέρειται τὰ τοιαῦτα παλαίσματα ἐκείνων εἰς τούτους· « ὥσπερ οἱ μονομαχοῦντες (ἐννοεῖ τοὺς παλαιστὰς) ἐπιτηροῦσιν, εἰ πού τι γυμνωθὲν μέρος θεάσαιντο τοῦ σώματος· καὶ πρῶτος αὐτὸς ἕκαστος εἶναι βουλόμενος παρωθεῖται καὶ παραγκωνίζεται τὸν πλησίον καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ, εἰ δύναίτο, ὑποσπᾷ καὶ ὑποσκελίζει· ἔνθα ὁ μὲν χρηστὸς ἀτεχνῶς εὐθὺς ἀνατέτραπται καὶ παρασέσυρται καὶ τὸ τελευταῖον ἀτίμως ἐξέωσται, ὁ δὲ κολακευτικώτερος καὶ πρὸς τὰς τοιαύτας κακοηθείας πιθανώτερος εὐδοκιμεῖ καὶ ὄλως φθάσας κρατεῖ ». Παρὰ δὲ Πλουτάρχῳ (Φιλαδ. 2), παραφράζοντι βεβαίως τὸ τοῦ Σωκράτους παρὰ Ξενοφῶντι ('Απομν. Β, γ', 18) πρὸς τοὺς ἐρίζοντας ἀδελφούς Χαιρεφῶντα καὶ Χαιρεκράτη λεγόμενον, « νῦν οὕτω διάκεισθον, ὥσπερ... εἰ τῷ πόδε θείᾳ μοίρᾳ πεποιημένῳ πρὸς τὸ συνεργεῖν ἀλλήλοισιν ἀμελήσαντε τούτου ἐμποδίζοιεν ἀλλήλῳ », λέγεται περὶ ἀδελφῶν, μὴ φυλατόντων ἤνπερ ἡ φύσις ἔδωκεν εὐνοίας καὶ συμφωνίας ἀρχήν, ὅτι « οὐδὲν διοίσουσι ποδῶν ἀλλήλους ὑποσκελίζόντων ». — Διεκρίνοντο δ' ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ καὶ ἐπὶ ἄλλοις πανούργοις παλαίσμασιν οἱ Ἄργεῖοι· διὸ καὶ παρὰ μὲν Θεοκρίτῳ (ΚΔ', 109), ἔνθα λέγεται περὶ Ἰπρακλέους, ὅτι ἐξέμαθε τὴν πάλην καὶ πυγμὴν παρ' Ἄρπαλύκου Φανοτέως, μνημονεύονται « ὄσσα ἀπὸ σκελεῶν ἔδαστροφοὶ Ἄργόθεν ἄνδρες ἀλλάλως σφάλλοντι παλαίσμασιν, ὄσσα τε πύκται δεινοὶ ἐν ἱμάντεσσιν, ἅ τ' εἰς γαῖαν περιπεσόντες πυγμαχοὶ ἐξεύροντο παλαίσματα σύμφορα τέχνα, πάντ' ἔμαθ' ».

Ἑρμείω διδασκόμενος παρὰ παιδί Ἀρπαλύκῳ Φανοτῆι, τὸν οὐδ' ἂν τηλόθι λεύσσων θαρσαλέως τις ἔμεινεν ἀεθλεύοντ' ἐν ἀγῶνι, τοῖον ἐπισκύνιον βλοσυρῶ ἐπέκειτο προσώπῳ!» Παρὰ δὲ Καλλιμάχῳ ἐν ἐπιγράμματι λέγεται σχεδὸν παροιμιωδῶς « Ἀργείων ἅ πάλα, οὐ Διβύων». Ἄλλὰ καὶ τὴν παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις παντοίαν πάλην μετ' ἐπαίνου ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν (Πολ. Λακ. Ε', 9): «ὁμοίως γὰρ ἀπὸ τε τῶν σκελῶν καὶ ἀπὸ χειρῶν καὶ ἀπὸ τραχήλου κυμαίνονται».

§ 6. Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ τὰ παλαισματα κλίμαξ ἢ κλίμακες, κλιμακίζειν καὶ κλιμακισμός, περὶ οὗ διάφορα ἀτελῆ καὶ δύσληπτα σημειοῦσιν οἱ γραμματικοί. Καὶ ὁ μὲν Ἡσύχιος σημειοῖ « κλίμακες, πάλης εἶδος » καὶ « κλιμακίσκοι, πάλαισμα ποιόν »· κλειμάζειν (ἢ μᾶλλον κλιμακίζειν) παλαίειν, σκελίζειν, ἀπάγειν· « διακλιμακίσας, διαπαλαίσας· κλίμακες γὰρ καὶ κλιμακισμὸς παλαισματος εἶδος »· καὶ « ἐκ κλίμακος· τοῖς πύκταις (ἴσως τοῖς παλαισταῖς), ὁπότε χρονοτριβοῖεν, κλίμαξ ἐτίθετο ὑπὲρ τοῦ μὴ μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας ». Ὁ δὲ σχολιαστῆς Σοφοκλέους ἐξηγεῖται τὰς ἐν τῷ Ἡρακλέους καὶ Ἀγελφίου ἀγῶνι ἀναφερομένας ἀμφιπλέκτους κλίμακας (Τραχ. 520) διὰ τῆς λέξεως ἐπαναβάσεις· « κλίμακες αἱ ἐπαναβάσεις παρὰ τὸ ἄνω τε καὶ κάτω αὐτοὺς στρέφειν ἐν τῇ μάχῃ· ἔτι δὲ εἶδος παλαισματος ἢ κλίμαξ· τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα ἐπὶ Ἡρακλέους ἀκουστέον ». Ὁ δὲ Σουΐδας· « μέμνηται τοῦ κλιμακίζειν Δείναρχος ἐν τῇ ὑπὲρ Αἰσχίνου ἰσηγορίᾳ λέγων· « οὗτος κλιμακίζει τοὺς νόμους· ἔστι δὲ ὄλον παράγει καὶ διαστρέφει ». Ὁ Φώτιος ἐξηγεῖται τὸ κλιμακίζειν διὰ τοῦ σκελίζειν καὶ διαστρέφειν ». Ἐν δὲ τῷ Μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ φέρεται· « ἐκκλιμακίζει, παράγει, διαστρέφει ». Ἄλλὰ καὶ ὁ Πολυδεύκης ἀναφέρει τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων παλαισμάτων (Γ'. 155)· « ἄγγειν, στρέφειν, ἀπάγειν, λυγίζειν, ἀγκυρίζειν, ῥάσσειν, ἀνατρέπειν, ὑποσκελίζειν· καὶ πλαγιάζειν δὲ καὶ κλιμακίζειν παλαισμάτων ὀνόματα ». Ἄλλ' οὐδεὶς τούτων ἐξέθηκε καθαρῶς, ποιόν τι ἦν τοῦτο τὸ πάλαισμα. Ἴσως συνίστατο ἐν τούτῳ· ἀνατρέψας ὁ ἀντίπαλος τὸν ἕτερον καὶ περιπτύξας αὐτὸν ἐξόπισθεν ἐπέβαινεν ἐπὶ τῆς ῥάχεως αὐτοῦ ὡς ἐπὶ

κλίμακος. Τοιοῦτόν τι ὑποφαίνεται ἐκ τοῦ παρά Διοδώρῳ (ΙΖ', 100) ἀναφερομένου ἐπεισοδίου τῆς πάλης· «παρά τὸν πότον ἰδιόν τι συνέβη γενέσθαι καὶ μνήμης ἄξιον· ἐν γὰρ τοῖς ἐταίροις παραληφθεὶς τις Μακεδῶν, ὄνομα Κόραγος, ῥώμη σώματος διαφέρων καὶ πολλάκις ἐν ταῖς μάχαις ἠνδραγαθηκῶς, παροξυνθεὶς ὑπὸ τῆς μέθης προεκαλέσατο μονομαχῆσαι Διωξίππον τὸν Ἀθηναῖον, ἀθλητὴν ἄνδρα καὶ ταῖς ἐπιφανεστάταις νίκαις ἐστεφανωμένον· τῶν δὲ παρακεκλημένων ἐπὶ τὸν πότον, ὡς εἰκός, συνεπιλαβομένων τῆς φιλοτιμίας, καὶ τοῦ μὲν Διωξίππου συγκαταθεμένου, τοῦ δὲ βασιλέως ἡμέραν τῆς μάχης τάξαντος, ὡς ὁ τῆς μονομαχίας χρόνος ἦκε, πολλαὶ μυριάδες ἀνδρῶν συνήχθησαν ἐπὶ τὴν θέαν· καὶ τῶν μὲν Μακεδόνων ὁμοειθῶν ὄντων τῷ Κοράγῳ καὶ τοῦ βασιλέως συμφιλοτιμουμένου, τῶν δὲ Ἑλλήνων τῷ Διωξίπῳ συναγωνιόντων, προῆλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα ὁ μὲν Μακεδὼν πολυτελέσιν ὄπλοις κεκοσμημένος, ὁ δ' Ἀθηναῖος γυμνὸς ὑπαλλημιμένος, ἔχων πῖλον σύμμετρον· ἀμφοτέρων δὲ τῇ τε τοῦ σώματος ῥώμῃ καὶ τῇ τῆς ἀλκῆς ὑπεροχῇ θαυμαζομένων, οἶονεῖ τις θεομαχία μέλλουσα γίγασθαι προσεδοκῆθη· ὁ μὲν γὰρ Μακεδὼν διὰ τε τὴν φύσιν τοῦ σώματος καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ὄπλων μεγάλην ἐπιφέρων κατάπληξιν Ἄρει παρεμφερῆς ὑπελαμβάνετο, ὁ δὲ Διωξίππος ὑπερέχων τε τῇ ῥώμῃ καὶ διὰ τὴν ἐκ τῆς ἀθλήσεως μελέτην, ἔτι δὲ διὰ τὴν περὶ τὸ ῥόπαλον ιδιότητα τὴν πρόσσφιν ἠρακλεωτικὴν εἶχεν· ὡς δ' ἐπῆγον ἀλλήλοις, ὁ μὲν Μακεδὼν ἐκ συμμέτρου διαστήματος λόγχην ἠκόντισεν, ὁ δ' ἕτερος βραχὺ παρεγκλίνας τὴν ἐπιφερομένην πληγὴν ἐξένευσεν· εἶθ' ὁ μὲν τὴν μακεδονικὴν σάρισαν προβεβλημένος ἐπεπορεύετο, ὁ δ' ἐγγίσαντος αὐτοῦ τῷ ῥοπάλῳ πατάξας τὴν σάρισσαν ἀπέθραυσεν· ὁ δὲ δυσὶν ἐλαττώμασι περιπεσὼν ἐπὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ξίφους μάχην κατήντησε· μέλλοντος δ' αὐτοῦ σπᾶσθαι τὴν μάχαιραν, ἔφθασε προπηδῆσας καὶ τῇ μὲν εὐωνύμῳ κατέλαβε τὴν ἔλκουταν τὸ ξίφος χεῖρα, τῇ δ' ἄλλῃ κινήσας ἐκ τῆς βάσεως τὸν ἀντίπαλον ὑπέσυρε τὰ σκέλη· ῥιφθέντος δ' ἐπὶ τὴν γῆν ἐπιβὰς ἐπὶ τὸν τράχηλον τῷ ποδὶ καὶ τὸ ῥόπαλον ἀνατεινόμενος ἀνέβλεψε πρὸς τοὺς θεωμένους· ἀναβοήσαντος δὲ τοῦ πλήθους διὰ τε τὸ παρά-

δοξον καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνδραγαθίας, ὁ μὲν βασιλεὺς προσέταξεν ἀφείναι καὶ τὴν θῆραν διαλύσας ἀπηλλάγη δυσφορῶν ἐπὶ τῆ τοῦ Μακεδόνοσ ἥττη, ὁ δὲ Διῶξιππος ἀφείσ τὸν πεπτωκότα καὶ περιδῶντον νίκην ἀπενεγκάμενος, ἀπῆει ταινιούμενος ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων ὡσ κοινὴν πᾶσι τοῖσ «Ἕλλησι παρεσχημένος εὐδοξίαν». Τοιοῦτόν τι φαίνεται ὅτι ὑπνοοεῖται καὶ παρ' Ὀιδίῳ ἐν τῆ διηγήσει τῆσ πάλης Ἡρακλέουσ καὶ Ἀχελφού, ἐνθα οὗτος εἰλικρινῶσ ὁμολογεῖ τὴν ἥτταν αὐτοῦ «καὶ ἦν πούσ μετὰ ποδὸσ συμπεπλεγμένος καὶ ἐγὼ ἐκτάδην πρανῆσ καὶ ἔθλιβον τοὺσ δακτύλους διὰ τῶν δακτύλων καὶ τὸ μέτωπον διὰ τοῦ μετώπου... τρίς ὁ Ἀλκίδῃσ μᾶτην ἠθέλησεν ἀποτινάξαι ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ ἀντερείδοντα στήθη μου· τὸ τέταρτον ἐκρούει τὰσ περιβολὰσ καὶ παραλύει τοὺσ προσενεχθέντασ βραχίονασ καὶ εὐθύσ ἀποτρέπει τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆσ χειρὸσ (βέβαιον νομίζω τὸ ὁμολογεῖν τὰ ἀληθῆ) καὶ βαρὺσ ἐπεκάθησεν ἐπὶ τοῦ νώτου· ἐὰν λέγω πιστευτὰ (διότι οὐδὲ ἐπικαλοῦμαι πλαστὴν δόξαν) μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐπιεζόμεν ὑπὸ ἐπιβεβλημένου ὄρουσ» *). Σημειωτέον ἐπίσῃσ καὶ τὸ ἀνωτέρω προμνησθὲν ὑποσύρειν τῶ σκέλη ἢ ὑφέλκειν τῶ πόδε, ὅπερ μνημονεύει ἐν τῆ περὶ τοῦ προμνησθέντοσ ἀγῶνοσ τοῦ Κοράγου διηγήσει αὐτοῦ καὶ ὁ Κούρτιοσ ὅτι «αἰφνῆσ ὑποσυρθέντων τῶν ποδῶν προσῆρράξεν αὐτὸν χαμαί.». **) Ἀλλὰ καὶ πλίγμα ἦν εἶδοσ παλαισματοσ, ὅπερ ὁ Ἠσύχιοσ ἐξηγεῖται «βῆμα ἐπὶ τῶν κυλιόμενων καὶ παλαιόντων, ὅταν περιβάντεσ τοῖσ σκέλεσι κατατρέχωσιν»· τὸ δὲ Μέγα Ἐτυμολογικὸν σημειοῖ «ἀμφιπλίξ, περιβάδην· πλίσσεσθαι γὰρ τὸ βᾶδην διαβαίνειν καὶ πλίγμα τὸ διάστημα τῶν ποδῶν».

§ 7. Ἄλλο πάλαισμα ἦν τὸ στρέφειν τὸν βραχίονα ἢ τὸν τρά-

*) Metam. IX 40 κ. ε. «eratque cum pede pes junctus totoque ego pectore pronus, et digitos digitis et frontem fronte premebam... ter sine profecta voluit nitentia contra rejicere Alcides a se mea pectora: quatuor exentit amplexus, adductaque brachia solvit; impulsuque manu (certum mihi vera fatari), protinus avertit, tergoque onerosus inhaesit. Si qua fides (neque enim ficta mihi gloria voce quaeritur) imposito pressus mihi monte videbar».

**) Curt. XI, 9 «pedibus repente subductis arietavit in terram».

χηλον τοῦ ἀντιπάλου καὶ οὕτω παραλύειν τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Ταῦτα ἐξεφράζοντο διὰ τῶν τεχνικῶν ὄρων στρέφειν, λυγίζειν καὶ τραχηλίζειν. Τὸ δὲ ἄγχειν καὶ ἀποπνίγειν ἐσήμαινον τὸ περιλαμβάνειν τὸν λαιμὸν καὶ πνίγειν διὰ τῆς παρεμποδίσσεως τῆς ἀναπνοῆς. Πρὸς τοῦτο μετεχειρίζοντο πολλάκις τὸ τέχνασμα τοῦ δράττεσθαι τοῦ ἀντιπάλου ἐκ τοῦ λαιμοῦ καὶ οὕτω συγκρατεῖν αὐτὸν μέχρις οὗ ὠμολόγει ἑαυτὸν ἠττημένον· ὠμολόγει δὲ τὴν ἤτταν αὐτοῦ ὁ πνιγόμενος διὰ κρούσεως τῆς χειρός, ὡς ὑποσημαίνεται τοῦτο παρὰ Νόννῳ (Διον. ΛΖ', 605)· « τιταινομένων ὅτε δεσμῶν ἀψχενίων πνικτῆρι τόνῳ βεβαρημένος ἀνὴρ νίκην ἀντιπάλου μνηστεύεται ἔμφρονι σιγῇ ἀνέρα νικήσαντα κατηφεί χειρὶ πατάξας ». Ἔτι δὲ ἐνίοτε ἐπειρῶντο φέρειν τὸν τράχηλον τοῦ ἀντιπάλου μεταξὺ τῶν δύο μηρῶν, ἵνα οὕτω συμπιέζωσιν αὐτὸν μέχρις ἀποπνιγμοῦ, ὅπερ ἰδίως ἐγένετο πιθανῶς ἐν τῇ κατακεκλιμένῃ πάλῃ. Διότι πολλάκις ἢ πάλη ἢ δύνατο παρατείνεσθαι καὶ κατὰ γῆς ἤδη κατακειμένων τῶν ἀντιπάλων· τοῦτο δὲ τὸ εἶδος τῆς πάλης ἐκαλεῖτο ἀλινδῆσις ἢ καὶ κύλισις (*licta volutatoria*). Οὕτω παρὰ Λουκιανῶ ('Αναχ. 1) ὁ Ἀνάχαρσις εἰσάγεται παρατηρῶν ὅτι πολλοὶ μετὰ τοῦ ἄγχειν καὶ λυγίζειν « ἐν τῷ πηλῷ συναναφύρονται κυλινδούμενοι ὡσπερ σύες ». Παρετείνετο δὲ οὕτως αὕτη, μέχρις οὗ ὁ ἕτερος τῶν ἀντιπάλων ἐξηντλεῖτο, ἀπηγόρευεν ἢ ἀπηύδα καὶ ἀπεγίνωσκεν (ἀπειπεῖν, ἀπειρηκέναι) ἢ καθίστατο παντάπασιν ἀνίκανος πρὸς ἀνόρθωσιν ἑαυτοῦ.

§ 8. Ἐν τῷ τελευταίῳ παλαίσματι, τῇ ἀλινδῆσει ἢ κυλίσει, ἐγένοντο αἱ ποικιλώταται στροφαὶ καὶ θαυμασταὶ τέχναι καὶ περιπλοκαί, οἷαι περιγράφονται παρὰ Λουκιανῶ ('Αναχ. 1)· « εἴτ' ἐπικαταπεσῶν ἀνακύπτειν οὐκ ἐξ, συνωθῶν κάτω εἰς τὸν πηλὸν τέλος δὲ περιπλέξας αὐτῷ τὰ σκέλη κατὰ τὴν γαστέρα τὸν πηχυν ὑποβαλὼν τῷ λαιμῷ ἄγχει τὸν ἄθλιον, ὁ δὲ παρακροτεῖ εἰς τὸν ὦμον, ἰκετεύων, αἶμαι, ὡς μὴ τέλεσον ἀποπνιγείη » (Πρὸς Πλούτ. Συμπ. Β'. 4 καὶ Φιλοστρ. Βίβλ. Β', 6). Ὑπὸ αὐστηρότερα καὶ ζοφερώτερα χρώματα μνημονεύουσι τούτων καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς· ὁ μὲν Κυπριανὸς λέγει· « πόσον αἰσχρὰ

πρὸς τούτοις ἦσαν ἐκεῖνα τὰ παλαισµατὰ, ἀνὴρ κείμενος ὑπ' ἀνδρα καὶ περιεπτυγµένος δι' ἀσέµνων περιπλοκῶν ἐνέχεται » *), ὁ δὲ Τερτυλλιανὸς μνημονεύει « πηλώδους χρίσεως καὶ κονιάδους ἀλινδήσεως **). Ἄλλὰ καὶ ἰατρῶν παῖδες ποιοῦνται μνειάν αὐτῆς ὁ μὲν Γαληνὸς (Περὶ διαίτ. Β'. σ. 241) μνημονεύει « κυλινδουμένων ὀξέως καθ' ἕτερόν τε καὶ κατὰ μόνας », ὁ δὲ Ἱπποκράτης (περὶ διαίτ.) ἀναφέρει ἀπλῶς τὴν ἀλινδήσιν (Ἦσυχ. « ἀλινδήθρας, κυλίστρας ἀλινδαίται, κυλίεται ») Ὅτι δὲ ἐγίνοντο παράδοξοι καὶ βιαιότατοι περιπλοκαὶ τῶν σκελῶν ἀποδεικνύουσι τὰ λεγόμενα παρὰ Πausανίᾳ (H', 40, 2) περὶ τοῦ παγκρατιαστοῦ Ἀρραχίωνα « ὡς δὴ πρὸς τὸν καταλειπόμενον ἔτι τῶν ἀνταγωνιστῶν ἐμάχετο ὑπὲρ τοῦ κοτίνου, ὁ μὲν προέλαβεν, ὅστις δὴ ὁ ἀνταγωνιζόμενος, καὶ τοῖς ποσὶ τὸν Ἀρραχίωνα εἶχεν ἐζωκῶς καὶ τὸν τράχηλον ἅμα ἐπίεζεν αὐτοῦ ταῖς χερσίν· ὁ δὲ Ἀρραχίων ἐκκλᾶ τὸν ἐν τῷ ποδὶ τοῦ ἀνταγωνιζομένου δάκτυλον καὶ Ἀρραχίων τε τὴν ψυχὴν ἀφίησιν ἀγχόμενος καὶ ὁ ἀγχων τὸν Ἀρραχίωνα ὑπὸ τοῦ δακτύλου τῆς ὀδύνης κατὰ τὸν καιρὸν ἀπαγορεύει τὸν αὐτόν. Ἡλεῖοι δὲ ἐστεφάνωσάν τε καὶ ἀνηγόρευσαν νικῶντα τοῦ Ἀρραχίωνα τὸν νεκρόν ». (Περὶ δὲ ἀνακλινοπάλης (Martial. XIV, 201) καὶ κλινοπάλης, ἐντεῦθεν ἐκ τῆς πάλης καὶ τοῦ παγκρατίου μετενεχθέντων εἰς ἀσεμνότερα παλαισµατὰ, παραπέμπονται οἱ βουλόµενοι εἰς τοὺς ἀσέµνους χαριεντισμοὺς Διομιτιανοῦ καὶ συντροφίας ***). σημειωτέον μόνον ὅτι παρ' Ἑλλησι συγγραφεῦσιν οὐδαµοῦ ἀπαντῶσιν αἱ λέξεις μεθ' οἷας δὴποτε σηµασίας). Τοῦτο τὸ εἶδος τῆς πάλης, ὡς ἰδιάζον ὄλως τῷ μεταγενεστέρῳ παγκρατίῳ καὶ μετὰ τούτου ἰδίως ἀναπτυχθὲν ἦν ἄγνωστον τῇ πάλῃ τῶν ἡρωικῶν χρόνων. Ἄλλ' ὁ Σόλων εἰσάγεται παρὰ Λουκιανῷ (Ἄναχ. 28) ἐξαίρων τοῦτο τὸ πάλαισµα

*) De spect. p. 371. « quam foeda praeterea illa luctamina? vir infra virum jacens et amplexus inhonestis nexibus implicatur ».

**) De pall. 4. « et lutea unctio et pulvereae volutatio.

***) Suet. Dom. 22 καὶ Aurel. Victor XI, 5. « cujus foedam exercitium Graecorum lingua κλινοπάλην vocabat ».

ὡς συντελοῦν πρὸς πολεμικὴν ἐπιδεξιότητα· «καὶ ταῦτα πάντα, ὡσπερ ἔφην ἔμπροσθεν, ἐς τοὺς πολέμους καὶ χρήσιμα, εἰ δέοι φίλον τρωθέντα ῥαδίως ἀράμενον ὑπεξενεγκεῖν ἢ καὶ πολέμιον συναρπάσαντα ἤκειν μετέωρον κομίζοντα καὶ διὰ τοῦτο ἐς ὑπερβολὴν ἀσκοῦμεν τὰ χαλεπώτερα προτιθέντες, ὡς τὰ μικρότερα μακρῶ εὐκολώτερον φέροιεν». Ὁ Πλάτων ὁμοίως ἤθελεν ἀντικαταστήσαι ἀντὶ μὲν τῆς πάλης καὶ τῶν τοιούτων τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις μάχην, ἀντὶ δὲ τοῦ παγκρατίου τὴν πελταστικὴν ὄλην (Νομ. Β' σ' 833 θ). «τὰ δὲ κατ' ἰσχύν, ἀντὶ μὲν πάλης καὶ τῶν τοιούτων, τὰ νῦν ὅσα βαρέα, τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις μάχην, ἵνα τε πρὸς ἕνα διαμαχομένους καὶ δύο πρὸς δύο καὶ μέχρι δέκα πρὸς δέκα διαμιλλωμένους ἀλλήλοις..., πελταστικὴν δὲ ὄλην ἀντιστήσαντας δεῖ τῇ τοῦ παγκρατίου μάχῃ». Πόσα δὲ πλεονεκτήματα παρείχεν ἢ ἐκ ταύτης τῆς ἀσκήσεως προερχομένη ἐπιτηδειότης, τούτου παράδειγμα παρέχει ἡμῖν Δίων ὁ Κασσιος (ΟΛ', 7) ἐν τῇ περιγραφῇ ἀγῶνος τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῶν Ἰαζύγων ἐπὶ τῶν πάγων τοῦ Ἰστρου· εἰ καὶ περὶ Ῥωμαίων ὁ λόγος, παραθετέον ἐνταῦθα τὸ χωρίον ὡς λίαν διδακτικόν· «τοὺς Ἰάζυγας οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τε τῇ γῆ τότε καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐν ποταμῶ ἐνίκησαν· λέγω δὲ οὐχ ὅτι ναυμαχία τις ἐγένετο, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ Ἰστρου πεπηγότος φεύγουσι σφίσιν ἐπακολουθήσαντες καὶ ἐκεῖ ὡς ἐν ἠπείρῳ ἐμαχέσαντο· αἰσθόμενοι γὰρ οἱ Ἰάζυγες ὅτι ἐπιδιώκονται, ὑπέστησαν αὐτοὺς ἐλπίσαντες ῥαδίως ἅτε καὶ ἀήθεις τοῦ κρυστάλλου ὄντας κατεργάσεσθαι, καὶ οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς συνέρραξαν, οἱ δὲ ἐκ τῶν πλαγίων παριππεύσαντες· οἱ γὰρ ἵπποι σφῶν δεδιδραγμένοι καὶ ἐν τῇ τοιούτῃ θεῖν ἀσφαλῶς ἦσαν· ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι οὐκ ἐφοβήθησαν, ἀλλὰ συστραφέντες καὶ πᾶσιν ἅμα αὐτοῖς ἀντιμέτωποι γενόμενοι τὰς τε ἀσπίδας οἱ πλείους ἔθηκαν καὶ τὸν ἕτερον πόδα ἐπ' αὐτῶν, ὅπως ἦττον ὀλισθαίνωσιν, ἀντερείσαντες ἐδέξαντο σφᾶς προσπεσόντας καὶ ἀντιλαμβανόμενοι οἱ μὲν ἐκ τῶν χαλινῶν, οἱ δὲ τῶν ἀσπίδων τῶν τε κοντῶν ἐπεσπῶντο αὐτούς, κακ' αὐτοῦ συμπελεκόμενοι κατέβαλλον καὶ τοὺς ἀνδρας καὶ τοὺς ἵππους· ἐκ γὰρ τοῖς τῆς βίας οὐκέτ' ἀντέχειν πρὸς τὸν ὀλισθόν ἐδύναντο· ὀλισθαίνον μὲν γὰρ

καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλ' εἶθ' ὑπὸς τις αὐτῶν ἔπεσε, συνεφείλκετο τὸν ἀντίπαλον καὶ τοῖς ποσὶν εἰς τοῦπίσω ἀνεβρίπτει, ὥσπερ ἐν πάλη, καὶ οὕτως ἐπάνωθεν αὐτοῦ ἐτίγγετο· εἶτε καὶ ἐπὶ στόμα, κατελάμβανεν αὐτὸν προκαταπίπτοντα αὐτῷ τῷ στόματι οἱ γὰρ βάρβαροι καὶ ἄπειροι τοιουτοτρόπου ἀγωνίας καὶ κουφότεροι ὄντες οὐχ οἳί τε ἦσαν ἀντέχειν, ὥστε καὶ ἀπὸ πολλῶν ὀλίγοι διέφυγον ».

§ 9. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι καὶ περὶ τοῦ λεγομένου ἀκροχειρισμοῦ (ἀκροχειρίζεσθαι, ἀκροχειρία) εἰ καὶ ἐξηγεῖται οὗτος διαφοροτρόπως. Οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἐλάμβανον ἐνίοτε τὸν ἀντίπαλον ἐκ τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων, συνεπίεζον καὶ συνέθλων αὐτούς καὶ ἀπέλυον ἐκεῖνον τότε μόνον, ὅτε ὑπὸ τῆς ἀλγηδόνος ἀναγκαζόμενος ὁμολόγει ἑαυτὸν ἠττημένον. Οὕτω παρὰ Πausanίᾳ (C', 4, 1, 2) λέγεται περὶ τοῦ Σικυωνίου παγκρατιαστοῦ Σωσφάτου· « ἐπίκλησις δὲ ἦν ἀκροχερσίτης αὐτῷ· λαμβανόμενος γὰρ ἄκρων τοῦ ἀγωνιζομένου τῶν δακτύλων ἔκλα καὶ οὐ πρότερον ἀνίει πρὶν ἢ αἰσθοῖτο ἀπαγορεύσαντος »· καὶ περὶ τοῦ Σικελοῦ παλαιστοῦ Λεοντίσκου· « εἶναι δὲ αὐτῷ λέγεται τὴν πάλην, καθὰ δὴ καὶ τὸ παγκράτιον τῷ Σικυωνίῳ Σωσφάτῳ· καὶ γὰρ τὸν Λεοντίσκον καταβαλεῖν μὲν οὐκ ἐπίστασθαι τοὺς παλαίοντας, νικᾶν δὲ αὐτὸν κλῶντα τοὺς δακτύλους ». Ἄλλοι δὲ ἐξηγούμενοι τὸν ἀκροχειρισμὸν ὡς προσπάθειαν πρὸς τὸ ἐξῶσαι ἐκ τῆς χώρας ἢ καὶ ἀνατρέψαι τὸν ἀντίπαλον διὰ μόνης τῆς ἰσχύος τῶν χειρῶν ἢ τῶν δακτύλων, συγκαταλέγουσιν αὐτὸν μετὰ τῶν προασκήσεων τούτου τοῦ ἀγωνίσματος τῆς πάλης ἢ καὶ τῆς πυγμῆς. Οὕτω παρὰ Τιμαίῳ (Λεξ. σ. 19)· « ἀκροχειρίζεσθαι πυκτεύειν ἢ παγκρατιάζειν πρὸς ἕτερον ἄνευ συμπλοκῆς, ἢ ὅλως ταῖς ἄκραις (χερσίν;) μετ' ἀλλήλων γυμνάζεσθαι ». Παρ' Ἀρτεμιδώρῳ (A, 60) λέγεται· « οἶδα δὲ τινα, ὃς ἔδοξε παλαίειν καὶ ἐκ δακτύλων δύο περὶ μίαν τὸ λεγόμενον ποιήσας ῥῆξαι τὸν ἀντίπαλον ». Παρὰ Πλάτωνι (Ἄλκιβ. Α', σ. 107 e) ἀντιτίθεται τὸ προσπάλαιειν τῷ ἀκροχειρίζεσθαι· « εἰ οὖν βουλεύοιντο Ἀθηναῖοι, τίσι χρὴ προσπάλαιειν καὶ τίσιν ἀκροχειρίζεσθαι καὶ τίνα τρόπον, σὺ ἄμεινον ἂν συμβουλεύοις ἢ ὁ παιδοτρίβης; » Καὶ ὁ Ἰπποκράτης

μνημονεύων αὐτῆς (B', κ. 11) λέγει ὅτι «ἀκροχειρὴ ἰσχυαίνει καὶ τὰς σάρκας ἔλκει ἄνω». Ὁ Πολυδεύκης (B' 153) ἀναφέρει ἀπλῶς, «ἀκροχειρισμὸς μελέτη τις ἐν παγκρατίῳ» καὶ (Γ' 150) ἐν παγκρατίῳ «σκιαμαχεῖν, ἀκροχειρίζεσθαι, ἀκροχειρισμὸς». Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ μὲν Stallbaum ἐξηγεῖται· «πάλη γινομένη διὰ συνηνωμένων ἢ συνηρμοσμένων τῶν ἄκρων μόνον τῶν χειρῶν καὶ τῶν δακτύλων»^{*)}. Πάντη δὲ ἄτοπος ἢ περὶ τούτου παρατήρησις τοῦ Schleiermacher ὅτι ὁ Πλάτων ὤφειλε προτιμῆσαι κοινότερόν τι παράδειγμα πρὸς σαφεστέραν παράστασιν τῆς ἑαυτοῦ διανοίας καὶ οὐχὶ καταφυγεῖν εἰς ἀνωφελεῖ λεξιθηρίαν ἐκ τῆς περὶ τὴν γυμναστικὴν εἰδικῆς ἐπιστήμης· διότι ὅπερ δυσπρόσιτον τὴν σήμερον τῷ κριτικῷ καὶ ἡμῖν, οὐδαμῶς ἦν τοιοῦτο τῷ ἐντὸς τοῦ ζῶντος ἔθνους καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου κινουμένῳ καὶ ἀναπνέοντι Ἕλληνι! Παρ' Ἀριστοτέλει ἐν τοῖς πραττομένοις δι' ἄγνοιαν ἀναφέρεται καὶ τὸ ἀκροχειρίζεσθαι, ἐνθα λέγεται περὶ τινος ὅτι «δειξάι βουλόμενος, ὥσπερ οἱ ἀκροχειριζόμενοι, πατάξειεν ἄν».

§ 10. Ἀλλὰ κατὰ ταῦτα ἢ παλαιστρα πολὺ σπανίως ἐχώρει πέραν τοιούτων προασκήσεων, αἵτινες ἠδύναντο εἶναι χρήσιμοι καὶ τῷ παλαιστῇ· τούναντίον δὲ ἐδίδασκεν ἴσως τοὺς μαθητάς αὐτῆς τὴν μονήρη σκιαμαχίαν, ἐν ἣ ὁ πρωτόπειρος ἀγωνιστῆς ἠσκέετο περὶ τὰς ἀρίστας θέσεις καὶ κινήσεις καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐμάνθανε τὴν καταλληλοτάτην χρῆσιν τῶν βραχιόνων πρὸς τε ἐπίθεσιν καὶ πρὸς ἀμυναν. Ἦν δηλαδὴ τὸ σκιαμαχεῖν ἢ χάριν ἀσκήσεως μάχη κατ' ἀντιπάλου οὐχὶ πραγματικοῦ, ἀλλ' ὑποτιθεμένου, ἐν ἣ ἐμελέτα τις τὸ ἐπιτίθεσθαι καὶ ἀμύνεσθαι ὡσανεὶ πρὸς ὄντως ἀντιτεταγμένον ἀντίπαλον· ταύτην δὲ ἠσκουν ἐν τε τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς παλαιστραῖς. Ἀριστα περὶ αὐτῆς ὁ Πλάτων (Νομ. Η', σ. 830 b), «εἴτε τις ἡμῖν συγγυμναστῶν συνέβαινε ἀπορία πλείων, ἢ ἂν δείσαντες τὸν τῶν ἀνοήτων γέλωτα οὐκ ἂν ἐτολμῶμεν κρεμμαννύντες εἰδωλον ἄψυχον γυμνά-

*) «Est autem lucta quae consortis aut commissis summis tantum manibus et digitis, mit den Fingerspitzen) obituro.

ζεσθαι πρὸς αὐτό; καὶ ἔτι πάντων τῶν τε ἐμφύχων καὶ τῶν ἀψύ-
 χων ἀπορήσαντές ποτε, ἐν ἐρημίᾳ συγγυμναστῶν ἄρα γε οὐκ
 ἐτολμήταμεν ἂν αὐτοὶ πρὸς ἡμᾶς σκιαμαχεῖν ὄντως; ἢ τί ποτε
 ἄλλο τὴν τοῦ χειρονομεῖν μελέτην ἂν τις φαίη γεγονέναι;» Ὡσαύ-
 τως ζωηρῶς ἀπεικονίζεται καὶ παρὰ Λουκιανῶ (Ἑρμότη. 33):
 «οὐκοῦν ἦν τινα καὶ τῶν ἀθλητῶν ἴδη ἀσκούμενον πρὸ τοῦ ἀγῶ-
 νος, λακτιζόντα εἰς τὸν ἄερα ἢ πύξ κενὴν πληγὴν τινα καταφέ-
 ροντα, ὡς τὸν ἀνταγωνιστὴν δῆθεν παίοντα, εὐθύς ἀνακηρύξει
 αὐτὸν ἀγωνοθέτης ὢν ὡς ἄμαχόν τινα, ἢ ἐκεῖνα μὲν οἰήσεται
 ῥάδια εἶναι καὶ ἀσφαλῆ τὰ νεανιεύματα, οὐδενὸς ἀνταιρουμένου
 αὐτῷ, τὴν δὲ νίκην τηνικαῦτα κρίνεσθαι, ὁπότεν καταγωνίσηται
 τὸν ἀντίπαλον αὐτὸν καὶ κρατήσῃ, ὁ δ' ἀπαγορεύσῃ, ἄλλως δὲ
 οὐ; μὴ τοίνυν μηδὲ Ἑρμότημος, ἀφ' ὧν ἂν οἱ διδάσκαλοι αὐτῷ
 σκιαμαχῶσι πρὸς ἡμᾶς ἀπόντας, οἰέσθω κρατεῖν αὐτοὺς ἢ τὰ
 ἡμέτερα τοιαῦτα εἶναι ὡς ἀνατρέπεσθαι ῥαδίως». Διὰ τὸ σκια-
 μαχεῖν*) λέγεται παροιμιωδῶς καὶ περὶ ἐκείνων, οἵτινες ἐξάπα-
 τώμενοι ὑπὸ τινος φρούδου φάσματος καὶ εἰς μάτην ἐπιχειροῦσιν
 ἔργῳ τινί. Οὕτως ὁ Σωκράτης εἰσάγεται παρὰ Πλάτωνι (Ἄπολ.
 σ. 19 d) λέγων· «οὐδὲ ἀναβιδάσασθαι οἷόν τ' ἐστὶν αὐτῶν (τῶν
 κατηγόρων) ἐνταυθοῖ οὐδ' ἐλέγξαι οὐδένα, ἀλλ' ἀνάγκη ἀτεχνῶς
 ὥσπερ σκιαμαχεῖν ἀπολογούμενόν τε καὶ ἐλέγχειν μηδενὸς ἀπο-
 κρινομένου». Ὡς συνώνυμον τοῦ σκιαμαχεῖν ἀναφέρεται καὶ τὸ
 χειρονομεῖν (χειρονομία), ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ προμνησθέντος χω-
 ρίου τοῦ Πλάτωνος, καὶ ὁ Πausanίας, ποιούμενος λόγον περὶ
 τοῦ Καρυστιοῦ πύκτου Γλαύκου, λέγει ὅτι ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνδριάς
 αὐτοῦ «σκιαμαχοῦντος παρέχεται σχῆμα, ὅτι ὁ Γλαυκος ἦν ἐπι-
 τηδειότατος τῶν κατ' αὐτὸν χειρονομησῆσαι πεφυκώς». Τὸ αὐτὸ
 φαίνεται ἔχων κατὰ νοῦν ὁ Μέγας Βασίλειος ἐνθα παραινεῖ τοὺς
 νέους μιμεῖσθαι τοὺς ἐν τοῖς τακτικοῖς ποιούμενους τὰς ἀσκήσεις,
 «οἱ γε, ἐν χειρονομίαις καὶ ὀρχήσεσι τὴν ἐμπειρίαν κτησάμενοι, ἐπὶ
 τῶν ἀγώνων τοῦ ἐκ τῆς παιδιᾶς ἀπολαύουσι κέρδους» (Παραίν. Ε').

*) Λατινιστὶ cum umbra pugnare, ἢ in vacuos ventos brachia surgere Val.
 Flac. Argon. I, 411.

§ 11. Ἄλλ' ἀντὶ τῶν μέχρις ὑπερβολῆς ἀθλητικῶν ἐντάσεων καὶ ἀσκήσεων τῆς νεανικῆς ῥώμης ἢ ἀρχαία γυμναστικὴ κατεῖχεν ἐν γένει μέγιστον πλοῦτον ἐλαφρότερων σωματικῶν προασκήσεων, παρατεινομένων ἔπειτα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὄριμον ἡλικίαν καὶ τελουμένων καὶ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν πρὸς διασκέδασιν ἢ σωματικὴν κίνησιν. Εἰς αὐτὰ ταῦτα ἀπέβλεπον πρὸ πάντων οἱ ἰατροὶ τῆς ὀψιαιτέρας ἀρχαιότητος καὶ συνίστων τὴν γυμναστικὴν καὶ ὑπὸ διαιτητικὴν ἐποψίν. Οὕτως ὁ Γαληνὸς (Περὶ ὑγ. Β'. 9) πολλαχῶς λέγει περὶ τῆς γυμναστικῆς· « ἡ γυμναστικὴ τέχνη ἐστὶν ἐπιστήμη τῆς ἐν πᾶσι γυμνασίοις δυνάμεως, καὶ ἀντιτιθεῖς τὸν γυμναστικὸν τῷ παιδοτρίβῃ, λέγει ὅτι « ὁ παιδοτρίβης ἀπασῶν μὲν τῶν κατὰ παλαιστράν ἐνεργειῶν ἐπιστήμων ἐστίν, ὅτι δὲ ἐκάστη πέφυκε δρᾶν, ἀγνοεῖ, ἀλλ' ὁ γυμναστικὸς οὐκ ἀγνοήσει τὴν δυνάμιν αὐτῆς » καὶ (Β', 12) « ὁ τοίνυν γυμναστής — ἐπίσταται μὲν ἀπάντων γυμνασίων τὰς δυνάμεις —, αὐτῆς μὲν τῆς ὕλης ἐκάστης τῶν τεχνῶν ἀπειρὸς ἐστὶν ὁ γυμναστής, ἢ γυμναστής ἐστίν· εἰ δὲ ἀπαξ αὐτὴν θεᾶσαιτο, τὴν τε ποιότητα καὶ τὴν δυνάμιν αὐτίκα γνωρίζει », καὶ ἐν τέλει προσεπιφέρει, « μύρια δὲ τοιαῦτα ἕτερα κατὰ παλαιστράν ἐστὶν εὐτονα γυμνάσια, περὶ ὧν ἀπάντων τὴν ἐμπειρίαν τε ἅμα καὶ τριβὴν ὁ παιδοτρίβης ἔχει, ἕτερος δὲ τις ὧν ὅδε τοῦ γυμναστοῦ, καθάπερ ὁ μάγειρος τοῦ ἰατροῦ ». Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ἡ γυμναστικὴ ἐσκόπει σύμπασαν τὴν σωματικὴν διάπλασιν καὶ ὅτι ὁ γυμναστής ἠδύνατο ὁδηγεῖν εἰδικῶς τὸν παιδοτρίβην, τὸν ὀπλομαχικὸν καὶ τὸν σφαιριστικόν· « εἴτ' οὖν ἐν ὀπλοῖς ἐθέλει γυμνάζεσθαι τὸ τοιοῦτον μειράκιον, ὁ γυμναστής αὐτοῦ, τὸν ἐμπειρότατον τῆς ὕλης τῶν ὀπλομαχικῶν ἐνεργειῶν παραλαβὼν, ἀπάσας αὐτῷ δειχθῆναι κελεύσει » καὶ ἀλλαχοῦ (Β' 11), παραβάλλων τὸν παιδοτρίβην πρὸς τὸν σφαιριστικόν, παρατηρεῖ· « κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ σφαιριστικὸς ἀπάσας μὲν ἐπίσταται τὰς τῆς σφαίρας βολὰς τε καὶ λήψεις, οὐ μὴν ἦντινά γε διάθεσιν ἐκάστη τῷ σώματι περὶ ποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ παιδοτρίβης ». Ἐπίσης ὁ Ἄντυλλος παρ' Ὀρειβασίῳ (Γ', 28 κ. ἐ.) ἐν πάσῃ γυμναστικῇ ἀσκήσει καὶ παιδιᾷ καταδεικνύει τὴν ἐπὶ τοῦ σώματος ὠφέλιμον ἢ βλαβεράν ἐπίδρα-

σιν αὐτῆς. Ἐμελλεν εἶναι μακρὸν τὸ καταλέξει τὴν κατ' αὐτὸν ποικίλην ἐπίδρασιν τοῦ περιπάτου, τοῦ δρόμου, τῆς αἰώρας, τῆς ἰππασίας, τῆς κρικηλασίας, τῆς νήξεως, τῆς πάλης, τῆς σκιαμαχίας καὶ χειρονομίας, καὶ πρὸ πάντων τῆς σφαίρας. Ἀναφέρομεν ἐνταῦθα μόνον τὰ ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς κρικηλασίας παρατηρούμενα. « Ἡ κρικηλασία », λέγει (Γ', 26) « δύναται μαλάξει τὰ συντεταμένα τῶν σωμάτων καὶ εὐκαμπῆ παρασκευάσαι τὰ κατεσκληρότα διὰ τοὺς ἐξελιγμούς καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν τοῦ σώματος σχημάτων, νεῦρά τε ἐπιβρῶσαι καὶ χαλάσαι ἡτονηκότα καὶ θερμασίαν ἐγεῖραι καὶ διάνοιαν ἐπτοημένην καὶ μελαγχολῶσαν καταστεῖλαι ». Ὡσαύτως καὶ Παῦλος ὁ Αἰγινήτης (Δ', 1) καὶ ἄλλοι. Πρὸς διαιτητικούς σκοποὺς ῥητῶς παραγγέλλεται ὑπ' αὐτῶν ἡ ἔκτασις ἐκάστου τῶν μελῶν, ἡ ἐν ὠρισμένη ἐντάσει διατήρησις τῶν μυῶν, ἡ χρῆσις τῶν ἀλτήρων ἢ μολυβδίδων. Οὕτως ὁ Γαληνὸς (Περὶ τοῦ διὰ μ. σφ. γυμνασ. 4)· « μάλιστα οὖν ἐπαινώ γυμνάσιον, ὃ καὶ σώματι ὑγίειαν ἐκπορίζει καὶ μερῶν εὐαρμοσίαν καὶ ψυχῆς ἀρετὴν παρὰ τούτοις· τοῦτο δὲ τὸ διὰ τῆς μικρᾶς σφαίρας ὑπάρχει· καὶ γὰρ εἰς πάντα ψυχὴν δυνατὸν ὠφελεῖν καὶ τοῦ σώματος τὰ μέρη δι' ἴσου μάλιστα γυμνάζει ταῦτα, ὃ καὶ μάλιστα εἰς ὑγίειαν συμφέρει καὶ συμμετρίαν ἐξέως ἐργάζεται »· καὶ (2) « πολλοῖς μὲν τραχηλισμοῖς, πολλαῖς δὲ ἀντιλήψεσι παλαιστικαῖς ἀναμειγμένον, ὥστε κεφαλὴν μὲν καὶ αὐχένα πονεῖσθαι τοῖς τραχηλισμοῖς, πλευράς δὲ καὶ θώρακα καὶ γαστέρα, ταῖς τε τῶν ὀμμάτων μετάρσεσι καὶ θέσεσι καὶ ἀπώσεσι καὶ ὑποστηρίξεσι καὶ ταῖς ἄλλαις παλαιστικαῖς λαβαῖς ». Καὶ περὶ περὶ μὲν τὸ ἀναρρίχασθαι, τὸ σχοινοῦλκεῖν (σκαπέρδαν ἔλκειν, ἔλκυστίνδα, διάφορον τῆς διελκυστίνδα παιδιᾶς) ἤσκειτο ἰδίως ἡ νεότης, ὡς παρατηρεῖ ὁ Γαληνὸς (Π. ὑγ. Β', 8)· « ἀναρρίχᾶται διὰ σχοινίου, καθάπερ ἐν παλαιστρᾷ γυμνάζουσι τοὺς παῖδας εἰς εὐτονίαν παρασκευάζοντες ». Τὸ δὲ δεύτερον, ἡ σκαπέρδα, ἦν ἄσκησις καὶ παιδιὰ τῶν τε παίδων καὶ τῶν ἀνδρῶν, συνισταμένη ἐν τούτῳ· ἀνηγείρετο ὄρθιος στύλος ἰσοψῆς ἀνδρὶ, ἔχων ὀπήν, δι' ἧς εἴλκον σχοινίον· ἐκάτερος τῶν συμπαικτόρων (ἦσαν οὗτοι μόνον δύο) ἐλάμβανεν ἀνά ἐν τῶν ἀντιθέτων ἄκρων τοῦ σχοινίου καὶ στρέφων τὰ νῶτα πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἐπειράτο

ἀνέλκειν αὐτὸν παρὰ τὸν στύλον, ὃ δὲ κατορθῶν τοῦτο ἐνίκα. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἡ ἀσκησις ἀπήρει πολλὴν ἔντασιν τῶν δυνάμεων, διὰ τοῦτο ἐσήμαιναν ἐν γένει πᾶν τὸ ἐπίμοχθον διὰ τῆς λέξεως σκαπέρδα καὶ σκαπέρδης ὠνομάζετο ὁ πολλὰ παθών.

§ 12. Περὶ δὲ τῆς σφαίρας ἐγένετο συντόμως λόγος καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι αὕτη ἦν ἀσκησις οὐχὶ μόνον τῶν παιδῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἡλικίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία γυμναστικὴ παιδιὰ ἦν αἰείποτε τόσον γενικῶς προσφιλὴς τοῖς Ἕλλησιν, διὰ τοῦτο κρίνομεν ἐνταῦθα ἀναγκαίαν ἔτι λεπτομερεστέραν ἔκθεσιν περὶ αὐτῆς. Τὸ σφαιρίζειν ἀνευρίσκομεν πανταχοῦ ἐν τοῖς ἠρωϊκοῖς χρόνοις καὶ ἔτι μεταγενέστερον μετὰ τὴν ἀκμὴν τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν. Καὶ μόνη αὕτη ἡ διαρκὴς ἐκτίμησις δύναται ἤδη μαρτυρῆσαι περὶ τῆς ἐξαιρέτου σκοπιμότητος ταύτης τῆς ἀσκήσεως. Ἦδη οἱ Φαίακες καθ' Ὀμηρον ἐσφαιρίζον οὕτω, ὡς ἠδύνατο ἐμπρέπειν καὶ τῷ μάλιστα ἐξηυγενισμένῳ ἔθνει τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Μετὰ τοῦ σφαιρισμοῦ συνεδυάζοντο ἔντεχνοι ὀρχηστικαὶ κινήσεις καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰσάγεται θαυμάζων τὴν ταχύτητα καὶ ἐπιτηδειότητα τῶν ποδῶν (Ὀδ. Θ, 370 κ. ἐ.). « Ἀλκίνοος δ' Ἄλιον καὶ Λαοδάμαντα κέλευσεν μουνᾶξ ὀρχήσασθαι, ἐπεὶ σρισιν οὐ τις ἔριζεν· οἱ δ' ἐπεὶ οὖν σφαῖραν καλὴν μετὰ χερσὶν ἔλοντο, πορφυρέην, τὴν σφισιν Πόλυβος ποίησε δαίφρων· τὴν ἕτερος ρίπτασκε· ποτὶ νέφεα σκιάεντα ἰδνωθεὶς ὀπίσω· ὃ δ' ἀπὸ χθονὸς ὑψόσ' ἀερθεὶς ῥηιδίως μεθέλεσκε, πάρος ποσὶν οὐδας ἰκέσθαι· αὐτὰρ ἐπειδὴ σφαῖρην ἀν' ἰθὺν πειρήσαντο, ὠρχεῖσθην δὴ ἔπειτα ποτὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ ταρφέ' ἀμειβομένω ». Ἡ σεμνὴ βασιλόπαις Ναυσικᾶ μετὰ τῶν ὀμηλικῶν αὐτῆς μετὰ σφαιρίζουσα ἄδει (Ὀδ. Ζ, 99)· « αὐτὰρ ἐπεὶ σίτου τάρφθεν δμωαὶ τε καὶ αὐτῆ, σφαῖρην τε τ' ἄρ' ἔπαιζον ἀπὸ κρήδεμνα βαλοῦσαι· τῆσι δὲ Ναυσικᾶα λευκώλενος ἤρχετο μολπῆς ». Ἐτι καὶ μεταγενεστέρωσ ἀσκοῦσιν οἱ Κερκυραῖοι ταύτην τὴν παιδιὰν ἐπίσης κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, ὡς Καρύστιος ὁ Περγαμηνὸς ἱστορεῖ παρ' Ἀθηναίῳ (Α', 24) « τὰς Κερκυραίας γυναῖκας ἔτι καὶ νῦν σφαιρίζουσας ἄδειν ». Περὶ δὲ τῆς εὐρέσεως τοῦ σφαιρισμοῦ διεσώθησαν διάφοροι εἰδήσεις. Ὁ Ἡρόδοτος (Α', 94) διηγεῖται ὅτι οἱ Λυδοὶ

ἀντεποιοῦντο ταύτης τῆς εὐρέσεως ὡς καὶ ἄλλων παιδιῶν, γενομένων ἐν καιρῷ λιμοῦ· « ἄλλοι δὲ ἄλλα ἐπιμηχανᾶσθαι αὐτῶν ἐξευρεθῆναι δὴ ὧν τότε καὶ τῶν κύβων καὶ τῶν ἀστραγάλων καὶ τῆς σφαίρης καὶ τῶν ἄλλῶν πασῶν παιγνιῶν τὰ εἶδεα πλήν πεσσῶν ». Ἄλλ' ὁ Ἀθηναῖος (Α', 14) σημειοῖ ὅτι « τῆς σφαίρας τὴν εὐρεσιν Ἀγαλλίς ἢ Κερκυραία γραμματικὴ Ναυσικάα ἀνατίθησι ὡς πολιτίδι χαρίζομένη, Δικαίταρχος δὲ Σικυωνίσις, Ἴππασος δὲ Λακεδαιμονίσις ταύτην τε καὶ τὰ γυμνάσια πρώτοις ». Ἐν Σπάρτῃ καὶ Σικυῶνι τὸ σφαιρίζειν συνεδυάζετο μετὰ τῆς ὀρχηστικῆς. Ἔτι δὲ ἐν Ἄργει οἱ παῖδες κατὰ τινα ἑορτὴν ἐπαιζον παιδιὰν τινα, ἣν ἐκλαμβάνουσι ὡς σφαιρισμὸν, ἐν ἧ οὗτοι ὠνομάζοντο βαλλαχράδαι, ἴσως ὡς οἰονεῖ μετ' ὀρχήσεως σφαιρίζοντες, εἰ καὶ ὁ Πλούταρχος (Ἑλλην. 51) ὁ ποιούμενος μνειάν ταύτου φαίνεται μετ' ἐνδοιασμοῦ ἀποκλίνων εἰς ἄλλην ἐτυμολογίαν· « ἦ ὅτι τοὺς πρώτους ὑπὸ Ἰνάχου καταχθέντας ἐκ τῶν ἀγρῶν (ὀρέων;) εἰς τὰ πεδία ἀχράσι διατραφῆναι λέγουσιν; »

§ 13. Ἐν τῷ σφαιρισμῷ τῶν Ἑλλήνων ἡδύνατο καταφαινεσθαι τρανότατα εὐσχημοσύνη, χάρις καὶ εὐρυθμία· διότι ἐν τούτῳ πρὸ πάντων αἱ ποικιλώταται στροφαὶ ἐπέτρεπον τῷ εὐτραπέλῳ σώματι τοῦ νεανίου καὶ τῆς κόρης τὴν ἀνάπτυξιν συμπάσης τῆς χάριτος τοῦ νεανικοῦ κάλλους μετ' εὐτραπελίας καὶ τερπνῆς καὶ ζωηρᾶς χροιᾶς. Διὸ καὶ παρὰ Πολυδεύκει ἐξηγεῖται τὸ « σφαιριστικὸν εἶναι » διὰ τοῦ « εὐρυθμον, εὐσχήμενα, εὐσκοπον, ἐπίσκοπον, εὐτονον εἶναι ». Παρ' Ἀθηναίῳ δὲ (Α', 15) λέγεται γενικώτερον ὅτι ἐφρόντιζον εὐρυθμίας οἱ σφαιρίζοντες. Τὸ σφαιρίζειν ἐξετίμων δεόντως οἱ Ἀθηναῖοι οἱ περὶ τὴν φιλοκαλίαν νοημονέστατοι καὶ λεπτότατοι τῶν Ἑλλήνων, οἱ μετ' εὐτελείας φιλοκαλοῦντες, οἱ ἀρυόμενοι τσαύτην τέρψιν ἐκ ταύτης τῆς παιδιᾶς, ὥστε ἀπένειμαν τὸ δικαίωμα τοῦ ἀστοῦ καὶ ἀνέθηκαν στήλας τῷ Καρυστίῳ Ἀριστονίῳ τῷ διακριθέντι ἐν ταύτῃ τῇ παιδιᾷ ἐπὶ τέχνῃ καὶ χάριτι, ὡς ἀναφέρει ὁ Εὐστάθιος (Ὁδ. Θ', σ. 1601), « πολίτην ποιησάμενοι τὸν Καρύστιον σοφιστὴν », εἰ καὶ ἄλλοι ἀπονέμουσι τὴν τιμὴν τῆς στήλης τῷ κιθαριστῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀριστονίῳ τῷ ἐν τῇ μάχῃ γενναίως πεσόντι. Οὐχί

ἐλάττονος τιμῆς ἀπήλαυε τὸ σφαιρίζειν παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις, παρ' οἷς οἱ ἐκ τῶν ἐφήβων μεταβαίνοντες εἰς ἄνδρας ἐκαλοῦντο σφαιρεῖς κατὰ Πausανίαν (Γ', 14, 6). «οἱ δὲ σφαιρεῖς εἰσὶν οἱ ἐκ τῶν ἐφήβων εἰς ἄνδρας ἀρχόμενοι συντελεῖν». Τούτοις καὶ ἀπονέμει, ὡς εἶδομεν, ὁ Ἴππασος τὴν εὕρεσιν τοῦ σφαιρισμοῦ, καὶ ὁ Εὐστάθιος μνημονεύει τῆς Λακεδαιμόνος ὡς ὑπὲρ πάσας τὰς πολιτείας ὑποθαλπύσης τὴν διὰ τῆς σφαίρας παιδιάν, ὡς καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου μεταξὺ τῶν βασιλέων καὶ μεταξὺ τῶν ἰδιωτῶν τοῦ Σοφοκλέους, ὃς ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ Πλυντρίαις εἰσήγαγε σφαιρίζουσαν τὴν Ναυσικᾶν καὶ ἔτυχε μεγάλης ἐπιδοκιμασίας. Ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι ἐνησμενίζοντο σφαιρίζοντες (Εὐσταθ. εἰς Ὀδ. Ζ', 115 σ. 1553. 64. 1559. 62). Περὶ Ἀλεξάνδρου λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. 73) ὅτι ἀποδυσάμενος πρὸς τὸ ἄλειμμα ἔπαιζε σφαῖραν μετ' ἄλλων νεανίσκων συσφαιρίζοντων. Περὶ μόνων δὲ τῶν Μιλησίων λέγεται ὅτι παραδεδομένοι ἀποκλειστικῶς ταῖς ἀγωνιστικαῖς ἀσκήσεσι κατεφρόνουσαν ταύτης τῆς παιδιᾶς ὡς μὴ προαγούσης τὴν ἀθλητικὴν ἐπιτηδειότητα καὶ μηδαμῶς συντελούσης ἐν τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπάθλου. (Εὐστ. εἰς Ὀδ. Θ, σ. 1601. 25, 44). Πρὸς τούτοις ἡ σφαῖρα ἀναφαίνεται πανταχοῦ παρὰ τοῖς Ἑλλησι παρακολουθεῖ τὸν παίζοντα παῖδα καὶ κοσμεῖ ὡς ἔμβλημα τὰς ἀναθηματικὰς στήλας ἰδίως τῶν ἰατρῶν, ἐπειδὴ τὸ σφαιρίζειν ἀνῆκεν εἰς τὴν γυμναστικὴν, αὕτη δὲ εἰς τὴν ἰατρικὴν ὡς βᾶσις τῆς διαιτητικῆς. Τὸ μὲν πρῶτον ὑποδεικνύει ὁ Σχολιαστὴς παρὰ Πλάτωνι (Ἴπκ. Ἑλ. σ. 368 θ). «εἰ παιδαρίοις ἀκολουθεῖν δεῖ σφαῖραν καὶ σπλεγγίδ' ἔχοντα»· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ὁ Εὐστάθιος (εἰς Ὀδ. Θ'. σ. 1601. 30-34) σημειοῖ· «ὅτι δὲ τὸ σφαιρίζειν οὐκ ὀλίγη μοῖρα ἐνομιζέτο, φασί, γυμναστικῆς, ἔστι συμβάλλειν καὶ ἐκ τῆς Ἡροφίλου τοῦ ἱατροῦ εἰκόνας· παράκειται γάρ, φασί, αὐτῇ σὺν ἑτέροις τισὶ γυμναστικοῖς ὀργάνοις καὶ σφαῖρα». Ποικίλων σφαιρῶν παίδων μνημονεύει Δίων ὁ Χρυσόστομος (Διογ. σ. 281 R), ἐνθα λέγει περὶ τοῦ γενναίου ἀνδρὸς «πενίαν καὶ φυγὴν καὶ ἀδοξίαν καὶ τὰ τοιαῦτα μηδὲν ἠγεῖσθαι δεινὸν αὐτῷ, ἀλλὰ πάνυ κοῦφα, καὶ πολ- λάκις παίζειν ἐν αὐτοῖς τὸν ἄνδρα τὸν τέλειον, ὥσπερ οἱ παῖδες

τοῖς ἀστραγάλοις καὶ ταῖς σφαίραις ταῖς ποικίλαις. Τὸ πλήρες γυμνάσιον εἶχε συνήθως καὶ ἴδιον τόπον πρὸς ταύτην τὴν ἀσκήσιν, ὀνομαζόμενον σφαιριστήριον ἢ σφαιρίστραν, καὶ ἰδιαίτερος διδάσκαλος, ὁ σφαιριστικός, ἐδίδασκε τὸ σφαιρίζειν, διότι τὸ σφαιρίζειν ἐπιτηδεῖως ἀπήτει οὐχὶ μικρὰν ἀσκήσιν καὶ τέχνην*). Οἱ Ἕλληνες ἐσφαιρίζον τὸ μὲν γυμνοί, τὸ δὲ ἐν εὐσταλεῖ καὶ κούφῃ περιβολῇ, ἀποτιθέμενοι μόνον τὸ ἱμάτιον. Τὸ πρῶτον ἐγένετο ἰδίως, ἐὰν ὁ σφαιρισμὸς ἐγένετο ὡς προπαρασκευὴ πρὸς τὸ λουτρόν, ὅτε προσετίθετο ἢ καὶ ἐν ἄλλαις γυμναστικαῖς ἀσκήσεσι συνήθως ἀλειψίς καὶ τριβὴ ὡσαύτως δὲ καὶ ὅτε παῖδες ἢ νεανίαι ἐπεδίδοντο εἰς ταύτην τὴν παιδιάν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ σφαιριστικοῦ. Ἐκτὸς τούτου δεύτερον καὶ κοῦφον περίβλημα ἠδύνατο καλύπτειν τὸ σῶμα, ἰδίως ὁσάκις πρεσβύτεροι ἐτέρποντο οὕτως ἐκτὸς τοῦ σφαιριστηρίου ἐν ὑπαίθρῳ· εἶδομεν δὲ ὅτι ἡ μὲν Νουσικᾶ παρ' Ὀμήρῳ καὶ αἱ συμπαίκτριαι αὐτῆς ἐσφαιρίζον ἀποθέμεναι τὰ κρήδεμνα, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔπαιζε σφαῖραν ἀποδυσάμενος τὸ ἱμάτιον πρὸς τὸ ἄλειμμα.

§ 14. Οὐδὲν θαυμαστόν, ἐὰν ὁ σφαιρισμὸς τῶν Ἑλλήνων ὁ ἀνερχόμενος εἰς τόσον ἀπωτάτην ἀρχαιότητα μετεβλήθη καὶ μετεσχηματίσθῃ ποικιλοτρόπως διὰ τοσούτων ἑκατονταετηρίδων. Ἡδὴ ὁ Ὀμηρος ἐγίνωσκε πολλὰ εἶδη ταύτης τῆς παιδιᾶς. Ἀπλουστάτη ἦν ἢ πρὸς τὸ ἄσμα παιδιὰ τῆς Νουσικᾶς καὶ τῶν συντρόφων αὐτῆς παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης, πολλῶ δ' ἐντεχνο-

*) Καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἦν προσφιλεστάτη αὕτη ἡ παιδιὰ, ποιηταὶ δὲ καὶ συγγραφεῖς αὐτῶν διετήρησαν ἡμῖν τοιαύτας σχεδὸν παροιμιώδεις ἐκφράσεις, οἷα ἡ γνωστὴ ἀττικὴ « οὔτε νεῖν οὔτε γράμματ' ἐπίσταται » οὕτως ὁ Ὀράτιος (art. post. 380) « indoctusque pilae discique trochique quiescit, ne spissae risum tollant coronas » ὁ δὲ Πλάτων (Mostel. I, 2, 73) ὁ δὲ Μαρτιάλιος, (II, 7, 6) « bellus es arte lyrae, bellus es arte pilae » ὁ Ὀβίδιος (Trist. II, 485) « ecce canit formas alius jactusque pilarum » ὁ δὲ Σενέκας (de bon. II, 32) προσφωδῶς ἀρύεται ἐντεῦθεν παροιμιώδεις « sicut in lusu est aliquid pilam acise ac diligenter excipere, sed non dicitur bonus lutor, nisi qui apte et expedite remisit, quam exceperat ». Ἡ λατινικὴ λέξις *pila* ἰσοδυναμεῖ τῇ σφαίρᾳ ἄλλ' ὁ Εὐστάθιος (εἰς Ὀδ. Ζ, σ. 1554. 3. 45) περιωργήματα ἐτυμολογεῖ ταύτην ἀπὸ τοῦ πάλλα καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ πάλλεσθαι « Ῥωμαῖοι μὲντοι πῖλαν τὴν σφαῖραν φασιν, ὡς ἐν λατινικῷ εὐρηται λεξικῷ κατὰ τὴν συγγένειαν τοῦ « πρὸς τὸ ἄλλα ».

τέρα ἢ μετ' ὀρχήσεως τῶν ἐπιδειξίων Φαιάκων. Ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀναφέρονται μετ' ἀκριβοτέρων ἐξηγήσεων ὡς ὀνομασῖαι διχφύρων παιδιῶν σφαίρας αἱ ἐξῆς· οὐρανία, ἐπίσκυρος, φαινίνδα, ἐφετίνδα, ἄρπαστον, ἀπόρραξις· ἐκτὸς δὲ τούτων ἀπαντῶσι καὶ ἄλλαι, ἅς γινώσκομεν μόνον κατ' ὄνομα. Οἱ γραμματικοὶ Πολυδεύκης, Ἡσύχιος, Φώτιος καὶ Εὐστάθιος παραβάλλουσι τὴν οὐρανίαν παιδιάν μετὰ τῆς ὀρχηστικῆς τῶν Φαιάκων, διότι καὶ κατὰ ταύτην συμφώνως τῇ ὀμηρικῇ περιγραφῇ ἀνέκλων ἑαυτοὺς πρὸς τὰ ὀπίσω (ἐρρίκνουστο) καὶ οὕτως ἀνέρριπτον τὴν σφαῖραν εἰς μέγα ὕψος. Ἐκαστος τῶν συμπαικτόρων διετείνεται, ὅπως λάβῃ τὴν σφαῖραν πρὶν ἢ πέσῃ κατὰ γῆς καὶ τοῦτο διήγειρεν ἀμιλλαν καὶ ἐξῆρε τὴν ἐκ τῆς παιδιᾶς ἡδονήν. Ὁ Εὐστάθιος (εἰς Ὀδ. Θ'. 372 σ. 1601) σημειοῖ· «ἤγουν ἀναπηδήσας καὶ ἔτι μετέωρος ὢν μετελάμβανε· καὶ ἦν ἔθος παλαιὸν οὕτω παίζειν καὶ ἐπεχωρίαζέ, φασι, Λακεδαιμονίοις ἀγῶν τὰ σφαιρομάχια — εἰκὸς δὲ καὶ τὴν διὰ τῆς σφαίρας παιδιάν τὴν καλουμένην οὐρανίαν τοιαύτην εἶναι — ὅτι δὲ ἡ ῥηθεῖσα οὐρανία εἶδος ἦν τῆς διὰ τῆς σφαίρας παιδιᾶς δηλοῖ ὁ γράψας ὅτι ταύτης ἡ μὲν τις ἐλέγετο οὐρανία, ἡ δὲ ἀπόρραξις, ἡ δὲ ἐπίσκυρος, ἡ δὲ φαινίνδα· οὐρανία μὲν ἢ εἰς οὐρανὸν τῆς σφαίρας ἀναβολή». Ὁ δὲ Πολυδεύκης (Θ', 106)· «ἡ δὲ οὐρανία, ὁ μὲν ἀνακλάσας αὐτὸν ἀνέρριπτει τὴν σφαῖραν εἰς τὸν οὐρανόν, τοῖς δ' ἦν ἀλλομένοις φιλοτιμία πρὶν εἰς τὴν γῆν αὐτὴν πεσεῖν ἀρπάσαι, ὅπερ ἔοικεν Ὀμηρος ἐν Φαίαξιν ὑποδηλοῦν». Ἐνταῦθα ὁμοίως σημειωτέα ἡ οὐσιώδης διαφορὰ ὅτι παρ' Ὀμήρῳ μὲν λέγεται ὅτι ὁ παίζων ἐπειρᾶτο λαμβάνειν τὴν καταπίπτουσαν σφαῖραν αὐτὸς ἔτι μετέωρος ὢν, «πάρος ποσὶν οὐδας ἰκέσθαι», παρὰ δὲ Πολυδεύκει δὲ ἀλλόμενοι ἐφιλοτιμοῦντο ἀρπάσαι τὴν σφαῖραν πρὶν εἰς τὴν γῆν αὐτὴν τὴν σφαῖραν πεσεῖν. Ἀοριστότερον ὁ Ἡσύχιος ἐν λέξει «οὐρανίαν, ὅταν τὴν σφαῖραν ἀναβάλλωσιν· καὶ τὴν τοιαύτην δὲ καθόλου παιδιάν οὐρανίαν καλοῦσι καὶ οὐρανιάζειν· παρὰ τοῦτο ἔπαιξε καὶ Ἀριστοφάνης (Σφηκ. 1492), «σκέλος οὐράνιον γ' ἐκλακτίζων» καὶ (1530) «ρίπτε σκέλος οὐράνιον».

§ 15. Ἡ δὲ ἐπίσκυρος παιδιά, καλουμένη ἔτι καὶ ἐφηβικῆ

καὶ ἐπίκοινος, ἐπαίζετο ὑπὸ πλειόνων συμπαικτόρων, ἰσταμένων ἐν δυσὶ σειραῖς ἀπέναντι ἀλλήλων. Ἦγον εἰς τὸ μέσον οἰονεὶ μεθόριον γραμμὴν, καλουμένην σκύρον, διὰ λίθων παρατεθειμένων ἀλλήλοις ἢ καὶ ἀπλῶς ἐπίσεσφωρευμένων (λατύπης). Ἐπὶ ταύτης τῆς μεθορίου γραμμῆς ἐτίθετο ἡ σφαῖρα· δύο ἄλλαι γραμμαὶ διεγράφοντο ὀπίσθεν ἀμφοτέρων τῶν σειρῶν τῶν συμπαικτόρων· ὁ πρῶτος ἀναλαβὼν τὴν σφαῖραν ἔρριπτεν αὐτὴν ὑπεράνω τῆς ἀντικειμένης σειρᾶς τῶν συμπαικτόρων, καὶ τούτων ἦν ἔργον τὸ λαβεῖν αὐτὴν καὶ ρίψαι πάλιν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους· τοῦτο ἐπανελαμβάνετο, μέχρις οὗ ἡ μία τῶν μερίδων ἐξώθει τὴν ἐτέραν εἰς τὴν ὀπίσθεν αὐτῆς διαγεγραμμένην γραμμὴν. Οὕτως ὁ Πολυδεύκης (Θ', 104)· «καὶ ἡ μὲν ἐπίσκυρος καὶ ἐφηδικὴ καὶ ἐπίκοινος ἐπίκλην ἔχει, παίζεται δὲ κατὰ πλῆθος διαστάντων ἰσῶν πρὸς ἰσους, εἶτα μέσσην γραμμὴν λατύπη ἐλκυσάντων, ἣν σκύρον καλοῦσιν, ἐφ' ἣν καταθέντες τὴν σφαῖραν, ἐτέρας δύο γραμμὰς κατόπιν ἐκατέρας τῆς τάξεως καταγράφαντες, ὑπὲρ τοὺς ἐτέρους οἱ προανελόμενοι ρίπτουσιν, οἷς ἔργον ἦν ἐπιδράξασθαι τε τῆς σφαίρας φερομένης καὶ ἀντιβαλεῖν, ἕως ἂν οἱ ἕτεροι τοὺς ἐτέρους ὑπὲρ τὴν κατόπιν γραμμὴν ἀπώσωνται.» καὶ (107)· «ἔξεστι δὲ καὶ σφαιρομαχίαν εἰπεῖν τὴν ἐπίσκυρον τῆς σφαίρας παιδιάν» Περὶ δὲ τῆς παραγωγῆς ὁ Εὐστάθιος (εἰς Ὀδ. Θ, σ. 1601. 35) σημειοῖ· «σκύρος, λατύπη, ἐφ' ἧς ἐστῶτες οἱ σφαιρίζοντες τῇ τῆς σφαίρας βολῇ ἐδίωκον ἀλλήλους, ὅθεν ὁ τρόπος ἐπίσκυρος ἐλέγετο». Αὕτη ἡ σφαιριστικὴ παιδιὰ ἐφαίνετο ὅτι ἦν ἐπὶ πολὺ διαδεδομένη καὶ ἰδίως ἐπεχωρίαζεν ἐν Σπάρτῃ.

§ 16. Ζωηρότατον εἶδος παιδιᾶς σημαίνει ἡ φαινίνδα (κατ' ἄλλους φεν(ν)ίνδα) ὀνομασθεῖσα οὕτω κατὰ μὲν τὸν Πολυδεύκην ἐκ τοῦ εὐρετοῦ Φαινίνδου ἢ ἐκ τοῦ φενακίζειν, κατ' Ἀθήναιον δὲ ἐκ τοῦ παιδοτρίβου Φαινεστίου ἢ ἀπὸ τῆς βολῆς, ἀπὸ τῆς ἀφέσεως. Ὁ μὲν Πολυδεύκης (Θ', 105) λέγει· «ἡ δὲ φαινίνδα εἴρηται ἢ ἀπὸ Φαινίνδου τοῦ πρώτου εὐρόντος ἢ ἀπὸ τοῦ φενακίζειν, ὅτι ἐτέρω προδείξαντες ἐτέρω ρίπτουσιν, ἐξαπατῶντες τὸν οἰόμενον· εἰκάζοιτο δ' ἂν εἶναι ἢ διὰ τοῦ μικροῦ σφαιρίου, ὃ ἐκ τοῦ ἀρκάζειν ὠνόμασται· τάχα δ' ἂν καὶ τὴν ἐκ τῆς μαλακῆς σφαι-